UNIWERSYTET SZCZECIŃSKI
INSTYTUT PEDAGOGIKI
ul. Ogińskiego 16/17, 71-431 Szczecin
tel. (91) 444-37-35, fax (91) 444-37-53

Szczecin 01.05.2017r.

Dr hab. Teresa Żółkowska prof. US
Instytut Pedagogiki
Uniwersytet Szczeciński

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Marty Jurczyk nt. „ Konstruowanie dyskursu seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną w dramowych rekonstrukcjach nauczycieli i wychowawców", 2017, ss. 218 (łącznie z bibliografią, aneksem i streszczeniem)

Wstęp

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska mgr Marty Jurczyk wpisuje się we wciąż rozwijający się obszar badań nad osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Do zajęcia się tą problematyką mobilizuje współczesnych badaczy przede wszystkim duża liczba zagadnień wymagających naukowego opracowania i uporządkowania. Wyzwaniem jest zarówno sama niepełnosprawność intelektualna , jak i funkcjonowanie osoby z taką niepełnosprawnością w różnych wymiarach, w tym w obszarze seksualności, wpisująca się wyraźnie w kierunki badań wyznaczane w ramach interdyscyplinarnych studiów nad niepełnosprawnością.

Bez dobrego rozumienia wspomnianych zagadnień oraz obiektywnego i przekrojowego ich zaprezentowania trudno sobie wyobrazić udany projekt badawczy poświęcony seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną. Badany jest bowiem zazwyczaj pewien wycinek rzeczywistości, ale jego odpowiednie zakorzenienie w szerszym kontekście teoretycznym jest niezbędne zwłaszcza w badaniach prowadzonych w paradygmacie krytycznym.

Z pewną satysfakcją odnotowuję, że przedstawione założenia mają swoje odzwierciedlenie w recenzowanej pracy. Świadczy o tym sam tytuł „ Konstruowanie dyskursu seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną w dramowych rekonstrukcjach nauczycieli i wychowawców" , który jest zapowiedzią sposobu rozpoznania i zinterpretowania przedmiotu pracy.

Ocena rozprawy

Recenzowana praca składa się z czterech rozdziałów, wstępu, zakończenia, bibliografii i streszczenia (w języku polskim i angielskim). Całość zawarta została na 218 stronach. Układ treści jest typowy dla opracowania empirycznego, z rozdziałem teoretycznym, metodologicznym oraz dwoma rozdziałami, w których zaprezentowane zostały dane empiryczne i ich interpretacja. Przejęta przez Autorkę jakościowa strategia badawcza określiła odpowiednie relacje między częściami, na które klasycznie składają się teoria, metodologia i empiria. Zawarta w niniejszej dysertacji część teoretyczna jest bowiem nie tyle przeszukaniem literatury, ile wyrazem ontologicznego umocowania projektu badawczego, z wyraźnym zaznaczeniem perspektywy epistemologicznej i przyjętej metodologii. Już we wstępie dostrzega się świadomość mgr Marty Jurczyk w tym zakresie, gdy wyjaśnia znaczenie teorii społecznych w konstruowaniu modelu badań oraz w wyznaczeniu kategorii będących ramą wyjaśniania i interpretacji danych empirycznych. Fundamentalnym wyznacznikiem poprawności metodologicznej pracy przygotowanej z perspektywy jakościowej jest koherentność założeń teoretycznych przedsięwzięcia badawczego z teoretycznym osadzeniem przeprowadzonych analiz i interpretacji uzyskanych danych. Po zapoznaniu się z pracą doktorską mgr Marty Jurczyk mam podstawy do tego, aby stwierdzić, iż jest to opracowanie poprawne ze względu na wymogi formalne stawiane tego typu pracom, jak i do tego, że jest to projekt wartościowy z powodu podjętej problematyki.

W rozdziale pierwszym Autorka wyróżniła takie podrozdziały jak: „Historia seksualności", „Seksualność i ciało" oraz „ Seksualność i niepełnosprawność". Prezentację historii seksualności przeprowadziła w oparciu o poglądy Stevena Seidmana amerykańskiego socjologa, jednego z najbardziej znanych teoretyków z zakresu socjologii seksualności, autora książki „Społeczne tworzenie seksualności", wydanej w Polsce w 2012 roku. Cytowana praca Seidmana ma wymiar podręcznika historii seksualności, pozwala zrozumieć przemiany seksualności od XIX wieku do czasów współczesnych. Książka zawiera dogłębną analizę różnorodnych koncepcji i teorii seksualności. Pozwalam sobie na tak szerokie omówienie książki Seidmana ponieważ w recenzowanej pracy doktorskiej odnajdujemy podobny układ i zbieżną zwartość treści jak w wymienionej książce. Mgr Mata Jurczyk opisuje kolejno, w ślad za Seidmanem, seksuologię i seksualność, psychoanalizę a tu poglądy Freuda, marksizm, feminizm, konstruktywizm społeczny a tu poglądy Michael`a Foucaulta i Judith Butler. Doktorantka dokonała streszczenia poglądów Seidmana. Omawia perspektywy badawcze i poglądy przedstawicieli bazując tylko na informacjach „ z drugiej ręki" w tym przypadku tylko

Seidmana. Z tak szerokiego i znaczącego dla seksualności osób z niepełnosprawnością obszaru badań feministycznych w recenzowanej pracy, w ślad za Seidmanem, zostały przytoczone i uznane za najważniejsze tylko badania Nancy Chodorow zajmującej się jednym z nurtów to jest macierzyństwem w ujęciu psychoanalitycznym. Następnie poglądy Catarine MacKinnon i Adrienne Rich przedstawicielek innego nurtu to jest radykalnego post-marksizmu, rozpatrującego kwestie seksualności nie w kategorii różnicy biologicznej czy nawet społecznej, ale kategorii władzy, dominacji. Za typowe dla przedmiotu badań uznane zostały też poglądy Gayle Rubin. Butler, jedna z głównych teoretyczek performatywności płci, jest w mojej ocenie potraktowana marginalnie. Feminizm jako społeczno-polityczny ruch protestu zapoczątkowany w XVIII wieku to bardzo złożony nurt w obrębie, którego funkcjonuje dużo niejednorodnych często wewnętrznie skonfliktowanych ruchów. Szkoda więc, że w recenzowanej pracy brakuje uzasadnienia dla dokonanych przez doktorantkę wyborów. Uważam też, że pozostałe jak to określa sama doktorantka „wielkie społeczne teorie seksualności" to jest marksizm i konstruktywizm są potraktowane powierzchownie. Nawiasem mówiąc, z powodu braku przypisu nie wiemy czy takie uznanie dla wymienionych teorii jest prywatnym zdaniem Autorki czy też zostało oparte na doniesieniach z literatury przedmiotu. Interpretacje marksistowskiego ujmowania seksualności są również streszczone w oparciu o poglądy Seidmana. Wysuwane tezy nie są odpowiednio argumentowane i brakuje odwołań do piśmiennictwa przedstawicieli tej perspektywy teoretycznej.

Szkoda, że rozważania w tej części pracy zostały oparte na jednej pozycji i ważne dla przedmiotu badań teorie i koncepcje seksualności zostały zreferowane w oparciu o poglądy jednego autora. Socjologia seksualności jest nową dyscypliną i w Polsce i są to ciągle badania marginalne. Jednakże analiza literatury dotyczącej socjologii seksualności w ostatnich latach pozwala wskazać na kilka pozycji. Jedną z nich jest książka pod redakcją Kazimierza Imielińskiego, zatytułowana „Seksuologia społeczna. Zagadnienia psychospołeczne", wydana w1974. Kolejną książka Wojciecha Klimczyka, pod tytułem „Erotyzm ponowoczesny" (2008). Dalej praca pod redakcją Jacka Marii Kurczewskiego zatytułowana „Praktyki cielesne" (2006). Kwestiom seksualności jest poświęcona książka Tomasza Szlendaka „Architektonika romansu. O społecznej naturze miłości erotycznej" (Warszawa 2002). Konstruktywistyczny model podejścia do seksualności proponuje też praca „Moralne obrazy. Społeczne i socjologiczne (de)konstrukcje seksualności" pod redakcją Ewy Banaszak i Pawła Czajkowskiego (2008). Kwestię ewolucji seksualności w Polsce i na świecie znajdziemy w książce „Przemiany seksualności" pod redakcją Marty Kaczorek i Krzysztofa Stachury (2009). Godna polecenia

jest też praca Kingi Woźniak „Seks i seksualność w dobie ponowoczesności" (2012) oraz publikacja „Seksualność człowieka" pod redakcją Grzegorza Iniewicza i Magdaleny Majas (2011). Analizując problem seksualności należałoby też uwzględnić badania Zbigniewa Izdebskiego „Seksualność Polaków na początku XX wieku" (2012). Ważna jest też książka, Anthonego Giddensa, „Seksualność, miłość i erotyzm we współczesnych społeczeństwach" (2006).

Analiza konstruktywizmu społecznego zaprezentowanego w pierwszym podrozdziale pracy jest kontynuowana przez mgr Martę Jurczyk w rozdziale kolejnym noszącym tytuł „Seksualność i ciało". Na który składają się części noszące następujące tytuły „ Ciało i konstruktywizm społeczny", „ Ciało w teorii społecznej Michela Foucault", „ Ciało w teorii socjologicznej Ervinga Goffmana", „ Ciało w teorii społecznej Pierre`a Bourdieu". Analizę konstruktywistycznego ujęcia ciała mgr Marta Jurczyk opiera w większości na kolejnej ważnej w literaturze przedmiotu pozycji Chrisa Shillinga „Socjologia ciała" (2010).

Socjologia ciała jest dyscypliną wiedzy, która cieszy się w Polsce coraz większą popularnością. Świadczy o tym między innymi rosnąca liczba publikacji polskich naukowców na temat ciała takich jak na przykład Zbyszka Melosika, „Ciało i zdrowie w społeczeństwie konsumpcji" (1999) czy „Tożsamość, ciało i władza". Teksty kulturowe autorstwa Adama Buczkowskiego, „(kon) teksty pedagogiczne" (1996), „Społeczne tworzenie ciała" (2005). „Socjologia ciała" (2009) Honoraty Jakubowskiej, praca Richarda Shustermana „Świadomość ciała" (2010), W roku 2011 „Przegląd Filozoficzno-Literacki" wydał numer „Ciało" poświęcony w całości temu zagadnieniu.

W książce Chrisa Shillinga „Socjologia ciała" została przedstawiona analiza różnych podejść do interpretacji ciała w socjologii. Autor w swojej pracy przeprowadził analizę rozmaitych ujęć, między innymi w oparciu o teorie Michela Foucault, Ervinga Goffmana i Pierre'a Bourdieu czy Anthony'ego Giddensa. Wymienione teorie odnajdujemy też w kolejnych podrozdziałach recenzowanej pracy doktorskiej. Wskazane perspektywy zostały przez Doktorantkę uznane za matrycę analityczną przedstawianych badań empirycznych. W rozdziale tym otrzymujemy wyjaśnienia na rzecz ujmowania ciała i jego postrzegania w obszarze teorii i praktyk społecznych. W dalszej części rozdziału doktorantka wyjaśnia mechanizmy zachodzące pomiędzy seksualnością i władzą. Dokonuje przeglądu związków kultury z seksualnością. Zestawia wcześniejsze ustalenia sytuując seksualność w polu wiedzy-władzy i szczegółowo omawia relacyjność tych kategorii. Brak jednak uzasadnienia, dlaczego w części teoretycznej

nie odnajdujemy innych ważnych poza ciałem wymiarów seksualności. W pracy brakuje interpretacji, co właściwe Autorka rozumie przez seksualność, nawet jeżeli przyjmuje szerokie rozumienie z Foucaultem to czy jest to zgodne z tym jak rozumieją seksualność osoby badane? W recenzowanej dysertacji brak jest informacji na ten temat.

Kolejny podrozdział części teoretycznej poświęcony został „ Seksualności i niepełnosprawności". W rozdziale tym wskazane zostały paradygmatyczne zmiany w zakresie podstawowych pojęć i perspektyw badawczych w pedagogice specjalnej. Autorka omówiła przemiany w postawach społecznych dotyczących seksualności osób z niepełnosprawnością w perspektywie historycznej. Dokonała przeglądu literatury z omawianego zakresu. Na stronie 56 pisze , że „Dokonany przez mnie przegląd społecznego kontekstu seksualności osób z niepełnosprawnością pozwolił mi na swoistego rodzaju rozszerzenie zagadnienia o kwestię orientalizacją i dehumanizacyjną, problem pozbawiania mowy wykluczonych jak i swoistego rodzaju pracę << nie normatywności>> seksualności niepełnosprawnych". Zgodnie z zapowiedzią dokonuje opisu kolejno „ Dehumanizacji i orientalizacji seksualności osób z niepełnosprawnością", „ Seksualności i Queer", „ Crip Theory – W poszukiwaniu alternatywy?" Zgodnie też z zapowiedzią Doktorantka przytacza liczne tezy na temat traktowania osób z niepełnosprawnością intelektualną jako grupy zdegradowanej w oparciu o literaturę postkolonialną, zdehumanizowanej i wykluczonej w związku z praktykami klasyfikacyjnymi, jako przypadek kategorii „ podklasy" według Herberta Juliusa Gansa i Zygmunta Baumana, „ nagiego życia" Giorgio Agambena czy „ crip" rozumianego jako (nie) zdolność intelektualna jednoznaczna z (nie) zdolnością ciała . Autorka posługuje się społecznymi teoriami do opisania sytuacji osób z niepełnosprawnością, ale nie potwierdza przyjętych tez badaniami, doniesieniami z literatury z zakresu pedagogiki specjalnej, polskiej czy zagranicznej. Brakuje też doniesień o seksualności w kontekście życia licznych par, związków formalnych, rodzin osób z niepełnosprawnością intelektualną wychowujący zdrowe czy też niepełnosprawne dzieci.

Zaprezentowane w rozprawie analizy seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną wydają się cechować nadmiarem teorii w stosunku do empirii. Przygotowany z wielkim zaangażowaniem rozdział pozostawia kolejny niedosyt, który wiąże się przede wszystkim z oszczędnym odnoszeniem się do źródeł z zakresu pedagogiki osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Dobrą kontynuacją rozważań teoretycznych jest rozdział metodologiczny, w którym Autorka wykazała się znajomością zasad obowiązujących w ramach jakościowej strategii

badawczej, ujawniając koherentność między przyjętymi założeniami teoretycznym a wybranymi metodami zbierania i interpretowania danych empirycznych. Wskazanie konsekwencji metodologicznych, wynikających z przyjętej ramy teoretycznej, sprawia, że założenia projektu badawczego są właściwe . Należy podkreślić, że Autorka ma świadomość, iż badania jakościowe nie mogą być pozbawione walorów rzetelności i trafności, choć nie operują twardymi danymi liczbowymi. Doktorantka w odpowiedzialny sposób uzasadnia wybór strategii jakościowej, przy okazji częściowo deprecjonując metodologię ilościową.

Projekt badawczy jest dobrze zaplanowany, określone są cele i przedmiot badań. Chociaż, w mojej ocenie posłużenie się w uzasadnieniu badań (s.80) tylko wynikami dotyczącymi jednego z wymiarów seksualności to jest pożycia seksualnego osób z niepełnosprawnością intelektualną i to opublikowanymi w czasopiśmie prowadzonym przez Stowarzyszenie Rodzin i Opiekunów Osób z Zespołem Downa i jednym cytatem z książki Małgorzaty Kościelskiej "Niechciana seksualność" wydaje mi się niewystarczające. Zastanawia mnie też stwierdzenie sformułowane przez doktorantkę na stronie 82, gdzie opisując przedmiot badań stwierdza „ .. konstruowanie dyskursu seksualności stanowi problem badawczy wobec wielorakich dyskursów dynamicznie zaangażowanych i reprezentowanych przez **zespoły szkolne**". Niepokój mój wzbudziło określenie zespoły szkolne. Bowiem badanymi są osoby, pracujące w różnych typach placówek.

Uwagi mam też do problemu głównego i problemów szczegółowych. W przypadku problemu głównego, który brzmi „ Jakie dyskursy seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną są dynamicznie zaangażowane w sytuacjach darmowych zaangażowanych nauczycieli/terapeutów?, mam pytanie co Doktoranta rozumie pod pojęciem „ dynamicznie zaangażowanych" czyli jakich? Czy zgodnie z powszechnie przyjętym w literaturze i języku potocznym rozumieniem chodzi o zmiany w pewnym okresie czasu? Tego nie odnajdujemy w wynikach badań. Czy o zmiany, które mgr Marta Jurczyk zastaje w trakcie badań a dotyczące różnic w konstruowaniu dyskursów? Czy Autorka na myśli zmiany dotyczące zaangażowania badanych?

W przypadku zaangażowania osób badanych mam kolejną uwagę. Otóż badanymi są studenci studiów podyplomowych. Z moich wieloletnich (prawie 30 letnich) doświadczeń wynika, że na studia podyplomowe przygotowujące do kształcenia osób z niepełnosprawnością intelektualną w większości przypadków przychodzą osoby, które chcą dopiero zdobyć kwalifikacje do pracy. Ponieważ zgodnie z przepisami, osoby niemające takich kwalifikacji nie mogą pracować na stanowisku nauczyciela w placówkach dla osób z tym rodzajem

niepełnosprawności. Doktorantka jak wynika z treści przedstawionych na stronie 96 miała wyjątkową okazję do poznania osób posiadających nawet 38 lat stażu pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Jak podaje w charakterystyce próby badawczej osobami badanymi były też takie, które miały 4 miesiące stażu. Nie mamy żadnych informacji, ilu badanych nie miało żadnych doświadczeń a podjęło studia w celu uzyskania nowych kwalifikacji. Ja w swojej praktyce spotykam się najczęściej z takimi właśnie przypadkami. Poruszając problem stażu chcę zwrócić uwagę na doświadczenia jakie mogą posiadać osoby z krótkim lub też bardzo długim stażem. W związku z powyższym czy właściwym jest potraktowanie tak różniącej się grupy badawczej jako typowej dla interpretacji badań. Co prawda doktorantka na stronie 96 pisze, że brak jednorodności grupy nie stanowi w żaden sposób kategorii odniesienia analizowanych danych, ale brak uzasadnienia takiej tezy sprawia, że w mojej ocenie nie jest to właściwe podejście.

Wracając do problemów badawczych chciałam też podkreślić, że w mojej ocenie doktorantka zastosowała niewłaściwą redukcję problemów. Problemy szczegółowe nie mieszczą się zakresowo w problemie głównym. W problemach szczegółowych bowiem Autorka pyta o „siły mogące sprzyjać umacnianiu się zidentyfikowanych dyskursów". Uważam, że w pierwszej kolejności należałoby zapytać o to jakie są te zidentyfikowane dyskursy. Ponadto pytanie o „ siły sprzyjające umacnianiu" nie odnosi się zakresowo do problemu głównego. Podobnie jest w przypadku drugiego problemu szczegółowego, w którym Doktorantka pyta o „ siły mogące sprzyjać emancypacyjnej zmianie". Zakres tego problemu też nie mieści się w problemie głównym. Pojawia się też pytanie o to co doktorantka rozumie przez „ siły". Nie wraca bowiem do tego pojęcia w analizie danych. Analizując materiał badaczy mgr Marta Jurczyk wyodrębnia ramy dyskursu seksualności, formacje dyskursywne, kategorie dyskursywne. Pewne nieścisłości dostrzegam też w opisie wymiaru implikacyjnego badań dla praktyki. Autorka wskazuje bowiem, że przeprowadzane badania odnosić się będą do „społecznych uwarunkowań procesu wychowania i socjalizacji **szkolnej**" . Tak więc, ponownie występuje ograniczenie tylko do szkoły.

Na podkreślenie zasługuje bardzo skrupulatne przedstawienie przez mgr Martę Jurczyk metody i technik badań, procedury badawczej, sposobu analizy i interpretacji danych. O dojrzałości badawczej Autorki świadczy niewątpliwie sposób, w jaki uzasadniła przyjętą strategię badań. Wskazała na walory etnografii performatywnej, opisała podstawowe założenia dotyczące dramy, wskazała na sposób wykorzystania obserwacji grupowej i wywiadu grupowego. Zaprezentowała metodę analizy i interpretacji danych. Szczegółowo opisała sposoby

opracowania danych empirycznych. Na potrzeby przejrzystości metodologicznej przytoczyła zapisy fragmentów warsztatów dramowych w celu zobrazowania podejmowanych działań performatywnych.

O jakości części empirycznej badań opartych na zidentyfikowanych w dramowych rekonstrukacjach sposobach komunikowania i działania „ o" i „ wobec" seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną świadczy sposób współistnienia trzech toków narracji, a więc narracji badanych osób, Autora rozprawy i przyjętej koncepcji teoretycznej. Mając za cel wzbogacenie wiedzy o sposobach konstruowania seksualności omawianych osób mgr Marta Jurczyk odpowiednio spożytkowała uzyskany materiał empiryczny. Czytelnik jest zapoznany z wyznaczonymi ramami dyskursu seksualności, formacjami dyskursywnymi i kategoriami konstruowanymi przez dyskurs. Zestawiając przytaczane wypowiedzi badanych ze sformułowanymi obszarami znaczeń i poprowadzoną w dalszej części opracowania ich interpretacją, nabieramy pewności, iż badaczka zrealizowała założenia projektu badawczego. Tak skonstruowany tekst umożliwia pełne skupienie na narracji badanych nauczycieli, terapeutów, wychowawców. Z pewną zatem przyjemnością poznawczą możemy odkrywać kolejne wymiary ludzkich doświadczeń, choć ich przedmiot jest zdecydowanie „przygnębiający". Narracja Doktorantki zgodnie z przyjętymi założeniami nie jest bowiem wolna od uproszczeń i zdeklarowanych postulatów. W związku z przyjęciem paradygmatu krytycznego i dyskursywnego analizy mgr Marty Jurczyk mają radyklaną wymowę.

Moja uwaga w tej części dotyczy tego, że pewne formacje dyskursywne a dalej kategorie konstruowane przez dyskurs nakładają się. Może byłoby korzystniej, gdyby Doktorantka wyodrębniła mniej formacji dyskursywnych? Ponadto uważam, że mgr Marta Jurczyk przytacza zbyt obszerne fragmenty wypowiedzi badanych a zbyt mało uwagi poświęca ich interpretacji.

W części empirycznej Autorka stara się wykorzystać interpretacyjny potencjał socjopedagogicznych kontekstów, w których umiejscawia uzyskane dane. Stopniowo wprowadza także perspektywy interpretowania danych, co w pełni spożytkowała w IV rozdziale pracy noszącym tytuł „ Interpretacja wyników badań własnych" , stanowiącym zarówno domknięcie procedury badawczej, jak i podstawę autorskiej propozycji interpretacji danych. Doktorantka wprowadza tu trzy ujęcia. „ Przemoc jako kontrakt społeczny i wizerunek konstytucji tego co wspólne", „ Biopolitykę i życie (nie) pełnowartościowe" oraz „ Fantazmat emancypacji".

Odnosząc się do części empirycznej ocenianej rozprawy, należy pokazać, że jej tematyka właściwie wpisuje się nie tylko w interdyscyplinarny schemat teoretyczno-badawczy nauk społecznych, ale ma także swoje bardzo konkretne wymiary humanistyczne, związane z intertekstualnie ujętym czytaniem i rozumieniem pedagogicznym różnych tekstów dotyczących omawianej problematyki. Podstawową zaletą recenzowanej pracy jest skupienie na badanych osobach, oddanie im głosu i opis ich dyskursów zidentyfikowanych w dramowych rekonstrukcjach. Jednocześnie mgr Marta Jurczyk postarała się, by materiał empiryczny został osadzony w ramach teorii społecznej, która posłużyła zarówno naukowej interpretacji uwspólnionych ram, formacji i kategorii dyskursu. W efekcie zaprezentowała obraz konstruowania dyskursu seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną. Problemem jest dla mnie to, że w swoich interpretacjach Autorka nie uwzględniła kwestii różnych stopni niepełnosprawności intelektualnej.

Podsumowanie

Praca doktorska mgr Marty Jurczyk to ważna pozycja wśród tekstów z zakresu pedagogiki specjalnej, wpisujących się w socjopedagogiczny wymiar badań osób z niepełnosprawnością intelektualną wraz z zaangażowanym w to życie otoczeniem społecznym a tu w szczególności nauczycieli, terapeutów, wychowawców. Autorka wykazała się zarówno wiedzą, jak i kompetencjami badawczymi, czego efektem jest dysertacja, stanowiąca przykład zarówno interdyscyplinarności i wykorzystania strategii badań jakościowych, jak i pedagogicznego myślenia o możliwości zmian w życiu ludzi z niepełnosprawnością intelektualną. Wymienione w recenzji uwagi, proponuję uznać za wskazania do dalszych badań. Za pomocne wskazówki w dalszej drodze badawczej mgr Mary Jurczyk. Mówiąc o wskazaniach chcę jeszcze zwrócić uwagę na język pracy, miejscami mało komunikatywny, przepełniony zwrotami przyjętymi za aktualnie cytowanymi autorami. Niekiedy praca robi wrażenie, że jest utkana z zaadoptowanych cytatów. W pracy jest też bardzo dużo błędów językowych, literówek utrudniających właściwy odbiór tekstu.

Gdyby poszukać wspólnego mianownika podjętej w niniejszej recenzji krytyki, to należałoby wskazać na przerost teorii społecznych w stosunku do materiału dotyczącego badań nad osobami z niepełnosprawnością intelektualną. W mojej ocenie, Doktorantka instrumentalne potraktowała literaturę, która stała się niemal wyłącznie ilustracją dla wybranych tez na temat seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną. Z tą uwagą łączy się kolejna – ekstrapolowanie ustaleń z obszaru literatury na świat doświadczenia społecznego.

Seksualność osób z niepełnosprawnością intelektualną usytuowana jest w sferze oddziaływania kultury. Jako jeden z jej wymiarów rodzi szereg pytań na temat jej istoty . Czym jest dla osób z niepełnosprawnością intelektualną ? Jakie miejsce seksualność tych osób zajmuje w kulturze? Są to pytania na które poszukujemy i zapewne jeszcze przez pewien okres czasu będziemy poszukiwać odpowiedzi. Kultura oderwała człowieka od świata przyrody i umieściła w sieci „społecznych gier". W efekcie człowiek a szczególnie człowiek niepełnosprawny intelektualnie został zmuszony do zmagania się zarówno ze swoim ciałem jak i z kulturową rzeczywistością. Sytuacja ta przywodzi na myśl jaskinię Platona, obraz ludzi uwięzionych w „jaskini codzienności oraz ciała". Wyzwolenie się z „epistemologicznej" jaskini może nastąpić w wyniku tropienia zarówno kultury jaki i cech człowieka, jego możliwości i działań. Koncepcyjny dyskurs seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną, podejmowanie wciąż nowych tropów teoretycznych w celu odnalezienia istoty tej seksualności, jak się okazuje prowadzi do pytania o podstawy, pytania o doświadczenia człowieka z niepełnosprawnością. W tym kontekście należałoby się zastanowić nad zasadnością prowadzenia badań z perspektywy dyskursu i tekstu z pominięciem materialnego świata osób z niepełnosprawnością. Nad prowadzeniem rozważań mniej krytycznych a bardziej „produktywnych". Ujęcia postrukturalistyczne bagatelizują materialną rzeczywistość w jakiej żyją osoby z niepełnosprawnością poprzez odwrócenie krytycznej uwagi od identyfikowania sił materialnych leżących u podstaw niepełnosprawności w kierunku politycznego skupienia się na kulturze, języku i dyskursie. Ujęcia postrukturalistyczne nie mówią o ucieleśnionym doświadczeniu. Ciało jest traktowane jako tekst do oznaczenia, przez różne reżimy dyskursywnej i niedyskursywnej władzy. Podobnie jak w modelu społecznym ujęcia postrukturalistyczne milczą na temat ucieleśnionych, wewnętrznych aspektów niepełnosprawności. Co prawda przywoływani przez Doktorantkę Foucault czy Butler wydają się nie pomijać materialności, ale ich konkretne stanowiska epistemologiczne i metodologiczne wskazują, że traktują oni dyskurs jak wartość nadrzędną względem innych aspektów egzystencji. Znaczna część ich prac przecież opiera się na badaniu tego, jak dyskurs kształtuje stosunkowo bierny świat materialny, nie badają oni dyskursu przeciwnego- tego, w jaki sposób aktywny świat materialny kształtuje i oddziałuje na dyskurs. Innymi słowy, skupiając się na dyskursie mogą być winni „zaniedbania" sił materialnych i ludzkich (D. Goodley, "Towards Socially Just Pedagogies: Deleuzoguattarian Critical Disability Studies" , International Journal of Inclusive Education, 2007, 11 (3): 317–334.) Oczywiście podejmując taką krytykę nie chodzi mi o to, aby przyjąć ontologie esencjalistyczne, ale o to, aby zachować możliwość kwestionowania opresyjnych praktyk przy jednoczesnym badaniu faktycznego świata

materialnego, fizycznego posiadania niepełnosprawnego ciała. W mojej ocenie ujęcia postrukturalistycne oferują niekompletny i niesatysfakcjonujący obraz niepełnosprawności. Potrzebne jest bardziej holistyczne podejście, które uwzględniałoby materialną rzeczywistość omawianych osób i ich ucieleśnione doświadczenia. Być może rozwiązaniem są analizy z perspektywy realizmu krytycznego. Pozwalające na nieredukcjonistyczny, wieloczynnikowy obraz, który umożliwia rozpatrywanie niepełnosprawności na wielu płaszczyznach (biologicznej, społeczno-gospodarczej, kulturowej, itd.) . Być może należy odwołać się do podejść alternatywnych, które pojawiły się wraz ze „ zwrotem ontologicznym". Do nowych ontologii i metodologii, których celem jest badanie sił materialnych i semiotycznych tworzących rzeczywistość bez powrotu do esencjalizmu (R. Braidotti, „Po człowieku", 2014). Do stanowisk neomaterialistycznych, które wzbogaciły teorię społeczną, a tu na przykład do ontologii skupisk oraz metodologii analizy skupisk Deluzae`a i Guattariego. Ujęcia, które polecam pod rozwagę Pani mgr Marty Jurczyk w jej przyszłych pracach badawczych.

Wniosek

Biorąc pod uwagę zaprezentowaną wyżej ogólną ocenę rozprawy doktorskiej mgr Marty Jurczyk pt. „ Konstruowanie dyskursu seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną w dramowych rekonstrukcjach nauczycieli i wychowawców", uważam, że praca spełnia ustawowe wymogi stawiane dysertacjom doktorskim. Wnoszę zatem o dopuszczenie mgr Martę Jurczyk do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

KIEROWNIK
Katedry Pedagogiki Specjalnej
Instytut Pedagogiki US

dr hab. Teresa Żółkowska, prof. US